

**FRANSUZ TILIDAGI METAFORALARINING UZBEK TILIDA BERILISHI
VA ULARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI**

Sultonova Tabassum Davronbek qizi

Fargona davlat universiteti magistranti fransuz tili talabasi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqola fransuz tilidagi metaforalarni o'zbek tilida tarjima qilish va ularning lingvomadaniy xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Metaforalar har ikki tilda ham muhim lingvistik va madaniy rol o'ynaydi, va ularni to'g'ri tarjima qilish orqali ikki madaniyat o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni yaxshiroq tushunish mumkin. Maqolada metaforalarni tarjima qilishning uch asosiy usuli - to'g'ridan-to'g'ri tarjima, ma'noli tarjima va madaniy adaptatsiya ko'rib chiqilgan. Shuningdek, tabiat va muhit, tarixiy va ijtimoiy kontekst, adabiy va folklor manbalar kabi lingvomadaniy xususiyatlar ham tahlil qilingan. Natijada, fransuz va o'zbek tillaridagi metaforalar o'rtasidagi bog'liqlik va farqlar yoritilib, tarjima jarayonida madaniy omillarni hisobga olish zarurligi ta'kidlangan.

KALIT SO'ZLAR: Metafora, tarjima, lingvomadaniy xususiyatlar, madaniy adaptatsiya, tilshunoslik, tarjimashunoslik, adabiyot, folklor

Fransuz tilidagi metaforalarni o'zbek tiliga tarjima qilish jarayoni nafaqat lingvistik, balki madaniy jihatdan ham murakkab jarayon hisoblanadi. Metaforalar tilning eng muhim qismi bo'lib, ular turli tillar va madaniyatlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni ochib beradi. Ushbu esse fransuz tilidagi metaforalarni o'zbek tiliga tarjima qilish usullari, jarayondagi lingvomadaniy xususiyatlar va bu jarayonda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni tahlil qiladi.

Metaforalarni Tarjima Qilish Usullari

Metaforalarni tarjima qilishning uch asosiy usuli mavjud: to'g'ridan-to'g'ri tarjima, ma'noli tarjima va madaniy adaptatsiya.

1. To'g'ridan-to'g'ri Tarjima:

Ba'zi metaforalar har ikkala tilda ham o'xshash ma'noni ifoda etadi. Masalan, fransuz tilidagi "avoir le cœur sur la main" (qo'li yuragida bo'lish) ifodasi o'zbek tilida "yuragi ochiq" degan ma'noni beradi. Bu usulda tarjima qilinadigan metaforalar ikki til o'rtasidagi madaniy va lingvistik o'xshashliklarni aks ettiradi.

2. Ma'noli Tarjima:

Ba'zi metaforalar so'zma-so'z tarjima qilinsa, tushunarsiz yoki kulgili bo'lib qolishi mumkin. Bunday holda, ularning ma'nosini tushuntiradigan ekvivalent ifodalarni topish kerak. Masalan, fransuz tilidagi "donner sa langue au chat" (tilini mushukka berish) ifodasi o'zbek tilida "tili kalimaga aylanib qolish" degan ma'noda

tarjima qilinishi mumkin. Bu usulda tarjima qilinadigan metaforalar ikki til o'rtasidagi madaniy tafovutlarni hisobga oladi.

3. Madaniy Adaptatsiya:

Ba'zi metaforalar faqat bir madaniyatga xos bo'lib, ularni boshqa til va madaniyatga moslashtirish kerak bo'ladi. Masalan, fransuz tilidagi "c'est la goutte d'eau qui fait déborder le vase" (bu stakanni to'ldiradigan so'nggi tomchi) ifodasi o'zbek tilida "sabr kosasi to'ldi" deb tarjima qilinadi. Bu usulda tarjima qilinadigan metaforalar ikki madaniyat o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni ko'rsatadi.

Lingvomadaniy Xususiyatlar

Metaforalar ko'pincha madaniyatga oid elementlarni o'z ichiga oladi va shuning uchun turli tillar va madaniyatlar o'rtasida muhim tafovutlar mavjud bo'lishi mumkin. Bu farqlar quyidagi sohalarda namoyon bo'ladi:

1. Tabiat va Muhit:

Har bir madaniyat o'zining o'ziga xos geografik va ekologik xususiyatlariga ega. Bu o'ziga xosliklar metaforalarga ta'sir qiladi. Masalan, fransuz tilidagi "sous la pluie" (yomg'ir ostida) ifodasi o'zbek tilida "yomg'irda qolmoq" sifatida tarjima qilinadi, lekin bunday ifodalar har ikki madaniyatda ham turli xil hissiy ranglarga ega bo'lishi mumkin. Tabiat va muhitga oid metaforalar ikki madaniyatning atrof-muhitni qanday qabul qilishini aks ettiradi.

2. Tarixiy va Ijtimoiy Kontekst:

Har bir xalqning tarixi va ijtimoiy sharoitlari ham metaforalarga ta'sir qiladi. Masalan, fransuz tilidagi "prendre le taureau par les cornes" (ho'kizni shoxidan tutmoq) ifodasi o'zbek tilida "dast ko'tarib olish" sifatida tarjima qilinadi. Tarixiy va ijtimoiy kontekstga oid metaforalar ikki madaniyatning tarixi va ijtimoiy hayotini qanday qabul qilishini aks ettiradi.

3. Adabiy va Folklor Manbalar:

Har bir tilda adabiyot va folklor katta ahamiyatga ega bo'lib, bu manbalar metaforalarning shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Masalan, fransuz adabiyotidagi ba'zi metaforalar o'zbek adabiyotida ham o'xshash yoki mos keladigan ifodalar orqali o'z aksini topishi mumkin. Adabiy va folklor manbalarga oid metaforalar ikki madaniyatning adabiy va folklor an'alarini qanday qabul qilishini aks ettiradi.

Tarjima Jarayonida Yuzaga Keladigan Qiyinchiliklar

Metaforalarni tarjima qilish jarayonida ko'plab qiyinchiliklar yuzaga keladi. Eng katta qiyinchiliklardan biri madaniy farqlarni hisobga olishdir. Ba'zi metaforalar bir madaniyatda juda muhim bo'lishi mumkin, lekin boshqa madaniyatda bu ifodalar hech qanday ma'noga ega bo'lmasligi mumkin. Shu sababli, tarjimonlar har doim madaniy farqlarni hisobga olishi kerak. Bundan tashqari, ba'zi metaforalar juda chuqur ma'no yoki hissiy rangga ega bo'lib, ularni boshqa tilga to'liq va aniq tarjima qilish qiyin bo'lishi mumkin.

Fransuz tilidagi metaforalarni o'zbek tiliga tarjima qilish jarayoni lingvistik va madaniy jihatdan murakkab jarayon hisoblanadi. Metaforalarni to'g'ri tarjima qilish orqali ikki madaniyat o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni yaxshiroq tushunish mumkin. Ushbu esse fransuz tilidagi metaforalarni o'zbek tiliga tarjima qilish usullari, jarayondagi lingvomadaniy xususiyatlar va bu jarayonda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni tahlil qilish orqali bu mavzuni chuqurroq o'rganishga harakat qildi. Metaforalarni tarjima qilish nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik va tarjimashunoslik bilimlarini ham talab etadi, va bu jarayonda madaniy omillarni hisobga olish zarur.

Maqollarning lingvokulturologik xususiyatlariga to'xtalar ekanmiz, millatlarning o'ziga xos milliy xarakteri va mentaliteti haqida so'z ochmay ilojimiz yo'q, albatta. Chunki xalqning o'ziga xos madaniyati, tarixi va urf- odatlarini ixcham holatda yetkazib beruvchi xalq maqollari xalqning mentalitetini ifodalashda yetakchi o'rinda turadi. Asosan, har ikki tildagi maqollarni tanqidiy tahlil qilish orqali ko'proq farqli tomonlarini o'rganib, o'zaro o'xshash tomonlarining umumiy jihatlarini ifodalashga harakat qilamiz. Maqollar xalq ijodiyotining bebaho namunasi bo'lib, o'sha xalqning milliy madaniy xususiyatlarini, dunyoqarashi va millatning ruhiyatini ifodalaydi.

Mashhur tilshunos Dal aytganidek, "Maqollar to'plami - bu xalq tilidan, tajribadan olingan hikmatlar majmuasi, sog'lom aql sarasi, xalqning hayotda orttirgan haqiqati". Turli tillarning maqollariga to'xtalar ekanmiz, ular o'sha til egasi bo'lmish xalqning tarixiy, ma'naviy va moddiy madaniyati ko'zgusi ekaniga guvoh bo'lamiz. Shu sababli, turli til maqollarini qiyosiy o'rganish millatning o'ziga xos madaniy va milliy qirralarini ochishga yordam beradi, boshqacha qilib aytganda, o'sha xalqning mentalitetini ko'rsatadi. "Mentalitet" tushunchasi tilshunoslik paradigmasiga kiritilganiga hali ko'p bo'lmagan bo'lsada, hozirda juda keng doirada qo'llanilmoqda. Tor ma'noda mentalitet "fikrlash doirasi, dunyoqarashi" mazmunida foydalanilsa, keng ma'noda esa "xalqning axloqi, tarbiyasi va tasavvuri tushuniladi".

Mentalitet tushunchasini tilshunos V. fon Gumboldt qarashlarida ham ko'rishimiz mumkin. Uning fikricha, mentalitet - bu "xalqning nafaqat tilida, balki adabiyoti, dini va boshqa ma'naviy jabhalarida ham o'z aksini topgan xarakteridir". Shunday ekan, yuqorida aytib o'tilganidek, bu "milliy xarakter" xalqning dini, siyosati, urf -odatlarini, ijtimoiy qatlami, turmush tarzi, tarixi va hatto geografik o'rni bilan ham chambarchas bog'liq. Fransuz maqollaridagi milliylik haqida gapirar ekanmiz, fransuz xalqining xarakteri haqida so'z yuritib o'tishimiz maqsadga muvofiqdir. Dunyo millatlari orasida ushbu xalq vakillari sermulozamatligi va hurmattalabligi bilan ajralib turadi. Bu jihat fransuz maqollarida ham o'z aksini topadi: fransuzcha: Il ne faut pas jamais dire : Fontaine, je ne boirai pas de ton eau. O'zbekcha tarjimasi : Hech qachon, favvora, men sening suvingdan ichmay-man dema. Maqolda hech qachon kimnidir

kamsitmaslik, insonlarga nisbatan doimo hushmuomila bo'lish, har qanday qiyin vaziyatda ham insoniylik chegarasidan chiqmaslik haqida aytiladi. Ya'ni maqoldan har ikki millatda ham sermulozamatlik, ochiqko'ngillik kabi insoniy sifatlar borligini, xushmuomila, kamtarin bo'lish esa huddi biz singari fransuzlar mentalitetiga hos bo'lgan tushunchalar ekanligini anglashimiz mumkin. Shuningdek, fransuzlarga xos yana bir jihat - bu ularning bolalarga nisbatan uy hayvonlariga bo'lgan mehri ustunroq turishini maqollarda "bola" obrazidan ko'ra "mushuk", ayniqsa, "it" obrazlari ko'proq qo'llanilishida kuzatamiz. Masalan: • Tout chien est lion dans sa maison - Barcha it o'z uyida o'zini sher sanar. • Jamais bon chien n'aboie a faux - Aqlli yaxshi it, bekorga hurmas, Le chien qui aboie ne mord pas - Hurgan it qopmaydi. Ammo ayrim o'zbek maqollarida "it" va "mushuk" obrazlari ko'proq salbiy ma'noda, salbiy obrazda ishlatiladi. Masalan: • It hurar karvon o'tar. - Les chiens aboient la caravane passe. • Oq it, qora it, bari bir it - Autant vaut etre mordu d'un chien que d'une chienne. Ushbu maqollarda "it" obrazi ko'proq jahldor, yomon, poraxo'r, ochko'z, dimog'dor odamlarga qaratilgan holda gavdalanadi.

Biroq farzandlar, bolalar haqidagi maqollar o'zbek xalqining eng sevimli mavzularidan biridir. Chunki o'zbeklar bolajon xalq bo'lib, ona va bolaga bo'lgan e'tibor ahamiyatga molik: • Ona bilan bola - gul bilan lola. • Bolali uy - bozor, bolasiz - uymozor. • Bolamning bolasi - qandin o'rik donasi. Ona va bola haqidagi maqollardan nafaqat kundalik turmushda, balki yozuvchilarning asarlarida ham keltirishimiz mumkin. Misol sifatida mashhur o'zbek yozuvchisi Tog'ay Murodning "Otamdan qolgan dalalar" asaridagi ona va bola mavzusiga oid maqolning asarda ishlatilish o'rnini ko'rib chiqamiz: "-Qarg'ish urgan odamni peshonasi ana shunday bo'ladi. -Enani qarg'ishi bolaga urmaydi. Ena, enani qarg'ishi bolaga urmaydi. Og'zingizni to'ldirib qarg'ay bering- baribir qarg'ishingiz menga o'tmaydi! Onamiz tovuqlar ko'z ko'rinib donlasin uchun -so'ri girdilatib don sochdi. -Seni men emas-seni Xudo qarg'agan. -Xudo qarg'agan? Eb-e, men xudoga nima yomonlik qildim-e? Xudo nima deb qarg'agan-e? -Xudo, iloyim, shu o'zbek degichni topgani aziz mehmoniga buyursin, deb qarg'agan." Parchada keltirilgan maqol "Enani qarg'ishi bolaga urmaydi" shuni anglatadiki, farzand ona uchun qancha azob-uqubat keltirsa ham, ona hech qachon farzandini qarg'amaydi, qarg'asa ham u chin ko'ngildan bo'lmaydi. Bundan tashqari o'zbek xalqini qay daraja mehmondo'st ekani, u tabiatan shunday yaralgani parcha oxiridagi jumlada keltirilgan. Shuning uchun ham o'zbek xalq maqollaridagi mentalitet tushunchasiga to'xtaladigan bo'lsak, xalqimiz qonidagi mehmondo'stlik to'g'risida eslamay ilojimiz yo'q. Maqollarimizda mehmonga bo'lgan hurmat, bag'rikenglik yaqqol ko'rinib turadi. Misol uchun: • Mehmon - atoyi xudo. • Mehmon kelsa eshikdan, rizqi kelar teshikdan. Yaxshilik, ezgulik kabi mavzular ham ko'proq o'zbek maqollarida uchraydi desak yanglishmaymiz. Chunki asrlar davomida ota bobolarimizdan kelayotgan bu kabi fazilatlar o'zbek xalqining qon-qoniga singib ketgan. Isbot uchun

quyidagi maqollarni keltiramiz: • Yaxshilarga yondashtir, Yomonlardan adashtir • Yaxshilik qil, suvga sol, Baliq bilur, baliq bilmasa, Xoliq bilur.

Xulosa qilib aytganda, maqollar bu xalqning madaniy merosidir. Ularda o'sha xalqning barcha o'y - fikr-lari, dunyoqarashi, turmush tarzi, fe'l - atvori va e'tiqodi aks etadi. Har bir millat o'ziga xos tavsiflarga ega ekan, bu ularning maqollariga ham ta'sir etmay qolmaydi. Hatto maqollardagi mavzular o'xshash bo'lsa-da, ulardagi obrazlar takrorlanmasligi bilan ajralib turadi. Aynan ana shu tasvirlar maqollardagi milliy bo'yoqdorlikni ta'min-laydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Fransuzcha-o'zbekcha-ruscha proverbial frazeologik lug'at.2012
2. Ziyonet.com
3. Stylistique du francais moderne. 2004. Z.Abdushukurova